

ลอดลายมังกร: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ธุรกิจไทย

ในทศวรรษ 2490-2520

สุพลวัช เตชะบุรณะ

สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก มุ่งศึกษารายละเอียดทางประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นเค้าชีวประวัติให้แก่นายเหลียง สือพานิชย์ของผู้ประพันธ์ ประการที่สองคือ ศึกษาลักษณะและรูปแบบการประกอบธุรกิจของตระกูลสือพานิชย์ โดยพิจารณาร่วมกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2490 - 2520 ตามระยะเวลาการดำเนินเรื่องในวรรณกรรม ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์ได้ต้นเค้าชีวประวัติของนักธุรกิจไทยเชื้อสายจีนที่สำคัญของประเทศ 2 คน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนและสามารถเทียบเคียงเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ได้คือ นายชิน โสภณพนิช และนายเทียม โชควัฒนา มาออกแบบชีวิตของนายเหลียง ส่วนรูปแบบและลักษณะการประกอบธุรกิจของตระกูลสือพานิชย์นั้น มีอยู่ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในรูปของระบบอุปถัมภ์ การบริหารองค์กรแบบธุรกิจครอบครัวและการแตกแขนงกิจการออกไปในแนวนอน เพศสภาพและสถานภาพของแรงงานในองค์กรที่ยังมีความเหลื่อมล้ำอยู่ และการประกอบธุรกิจแชร์ในปลายทศวรรษ 2520 ลักษณะทั้งหมดของธุรกิจในตระกูลสือพานิชย์ดังกล่าวนี้ถือเป็นภาพสะท้อนของการประกอบธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีนในช่วงเวลาที่ศึกษา

คำสำคัญ ลอดลายมังกร ประวัติศาสตร์ธุรกิจไทย วรรณกรรมวิเคราะห์

Lot Lai Mangkon: The Study of Thai Business History

during the period of the 1950s to the 1980s

Suphontat Techaburana

School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

Abstract

The article studies the historical details which influence the character design of Mr. Liang Sue Phanit and analyzes the forms and characteristics of Sue Phanit's family business by using a business history approach. The study period in the article is scoped from the 1950s to the 1980s conforming to the story in this book. The study finds that the author received the biographies of Mr.Chin Sophonphanit and Mr.Thiam Chokwatthana who are 2 well-known Sino-Thai businessmen in order to design the life of Mr.Liang, the main character in the novel. The forms and characteristics of the business in the book are discussed in 4 topics as follows: the patronage system between businesses

and politicians or political parties, the organizational management in the format of family business and business expansion in a horizontal line, gender and labor relations in the organization, as well as the founding of the share business in the late 1980s. All topics mentioned reflect the business operation by Sino-Thai businessperson in the study period.

Keywords: Lot Lai Mangkon, Thai business history, literature analysis

1. บทนำ

“ลวดลายมังกร” เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของนักเขียนผู้ล่วงลับที่มีนามว่า ประภัสสร เสวิกุล โดยวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นละครทางโทรทัศน์ถึง 2 ครั้ง คือในปี 2535 และ 2549 รวมทั้งได้รับนำมาทำเป็นละครเวทีในปี 2559 และหากพิจารณาจำนวนครั้งที่ตีพิมพ์ก็เห็นได้ว่า มีการตีพิมพ์ถึง 21 ครั้ง¹ เพราะฉะนั้นหากมองในแง่การผลิตเพื่อเผยแพร่เนื้อหาในวรรณกรรมเล่มนี้สู่พื้นที่สาธารณะทั้งทางโทรทัศน์ ละครเวที และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้ว ย่อมสะท้อน “ความดีเด่น” ของวรรณกรรมชิ้นนี้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้หากพิจารณาในแง่ของประวัติศาสตร์นิพนธ์แล้วจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทในการรองรับความชอบธรรมทางอำนาจเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่โดดเด่นขึ้นมานับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา (เกษียร เตชะพีระ, 2537, น.17) จากความน่าสนใจทั้งหมดนี้ จึงกลายเป็นที่มาของการศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ในเชิงวิชาการของผู้เขียน

วัตถุประสงค์ในการศึกษาบทความความชิ้นนี้ ประกอบไปด้วย 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก มุ่งศึกษารายละเอียดทางประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นเค้าในการออกแบบชีวประวัติของนายเหลียง สือพาณิชย์ของผู้ประพันธ์ และประการต่อมาคือ มุ่งศึกษาลักษณะทางธุรกิจ และรูปแบบการประกอบธุรกิจที่ปรากฏในเรื่อง โดยวิเคราะห์ในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่งที่สะท้อนภาพการประกอบธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีนในระยะเวลาที่ศึกษา

ส่วนขอบเขตของการศึกษาบทความความชิ้นนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องเล่าในวรรณกรรมชิ้นนี้ โดยตลอดแล้ว จะพบว่ากินเวลานับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงประมาณทศวรรษที่ 2520 แต่ในบทความนี้มุ่งศึกษาประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ธุรกิจเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้เขียนจะกำหนดระยะเวลาในการศึกษาให้ล้าไปกับกาลเวลาในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ จะศึกษาตั้งแต่นายเหลียง ประกอบกิจการมโนอุตสาหกรรมทอผ้าซึ่งเป็นธุรกิจขนาดใหญ่แห่งแรกของตระกูลสือพาณิชย์ ไปจนถึงตอนสุดท้ายของเรื่องที่จบลงด้วยการถูกจับกุมของนายชาญชัย สือพาณิชย์ ทายาท

---

¹ จากการตรวจสอบของผู้เขียน พบว่าฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งหลังสุดคือ พิมพ์ครั้งที่ 21 ในปี 2555 แต่ในบทความนี้จะอ้างอิงฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งที่ 19 ในปี 2551 เป็นหลัก

ธุรกิจรุ่นหลาน นั่นคือกินเวลาในทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490-ทศวรรษที่ 2520 โดยประมาณนั่นเอง

สำหรับวิธีวิทยาในการศึกษาในบทความชิ้นนี้จะใช้แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ธุรกิจ (business history) เข้ามาวิเคราะห์ นั่นคือ จะเน้นการศึกษาองค์กรธุรกิจโดยมุ่งพิจารณาประเด็นต่างๆ ทั้งในแง่ผู้ประกอบการและการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อใช้เป็นบทเรียนในการทำธุรกิจของคนในรุ่นหลัง ซึ่งต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่จะมุ่งเน้นพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาพรวม เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม สถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น (Gras, 2013, pp. 5-6; Larson, 2013, pp. 30-31.) อย่างเช่นในเรื่องลวดลายมังกรนี้ หากพิจารณาเนื้อหาตามแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ธุรกิจดังที่ผู้เขียนจะได้อภิปรายในหัวข้อส่วนต่างๆ ต่อไปนั้น ก็สามารถนำมาใช้เป็นบทเรียนทางธุรกิจได้เช่นกัน โดยเฉพาะการดำเนินธุรกิจครอบครัว (family business) ว่ามีข้อดีข้อเสียหรือมีความเหมาะสมกับยุคสมัยมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นประสบการณ์ทางสังคมที่ผู้ประพันธ์ได้บันทึกเป็นฉากหลังเอาไว้พร้อมๆ กับการให้เสียงเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องนั่นเอง

2. เนื้อเรื่องโดยสังเขป

วรรณกรรมเรื่อง “ลวดลายมังกร” นี้เป็นเรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลคนหนึ่งนามว่า “เหลียง” ซึ่งได้เข้ามาตั้งรกรากในดินแดนประเทศไทยในลักษณะ “เสื่อผืนหมอนใบ” แล้วได้ก่อร่างสร้างตัวจนสามารถมีธุรกิจขนาดใหญ่ โดยใช้ชื่อว่า “เครือธุรกิจโกศล” ธุรกิจนี้ตระกูลประกอบไปด้วย 3 ส่วนใหญ่ๆ นั่นคือ ธุรกิจหลักทรัพย์ ธุรกิจการทอ และสหธุรกิจ ซึ่งเป็นบริษัทที่คอยเกื้อกูลกันทางธุรกิจ ดังจะกล่าวในเชิงวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ต่อไป

เหลียง สื่อพาณิชย์ มีภรรยาทั้งหมด 3 คน เป็นคนจีน 1 คน และเป็นคนไทย 2 คน กล่าวคือ ภรรยาคนแรกชื่อ “เหมยหลิง” ได้แต่งงานกับนายเหลียงเมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศจีน มีลูกชาย 2 คนคือ เทียน และแอนดี้ ส่วนภรรยาคนต่อมาชื่อ “เนียม” ได้แต่งงานกับสามีเมื่อมีอายุประมาณ 18 ปี มีลูกชายและลูกสาวรวม 5 คนคือ นัฐ นภ นุช อานนท์ และนันทนา และภรรยาคนสุดท้ายชื่อ “มาลัย” มีลูกด้วยกัน 2 คนคือ นรากร และนงพะงา

เมื่อคนในรุ่นลูกเติบโตขึ้นจนสามารถรับช่วงต่อและขยายกิจการของครอบครัวจนใหญ่โตนั้น ผู้ประพันธ์ได้เล่าเรื่องต่อไปถึงการมีครอบครัวและชีวิตทางธุรกิจของแต่ละคน กล่าวคือ เทียนแต่งงานกับทรงศรี มีลูกชายด้วยกันคือ ระวี แอนดี้แต่งงานกับนางเบ๊กกี สาวชาวฮ่องกง มีลูกด้วยกันชื่อชาญชัย ส่วนลูกของสาย “เนียม” นั้นประกอบด้วย นภที่แต่งงานกับลูกสาวของ ดร.ขจรเกียรติ ไพศาลพันธกิจ เพื่อนของเหลียง มีลูกด้วยกัน 2 คนคือ นภา และนภิศ ส่วนนุชแต่งงานกับดอน ส่วนอีก 2 คนคือ อานนท์ และนันทนานั้นค่อนข้างจะมีเรื่องอื้อฉาวด้านความรัก

โดยอานนท์หลงรักปริยาภรณ์ พนักงานประชาสัมพันธ์ของบริษัทห้างจิว อะ-ลา-โมเด จนกลายเป็น คีกริงนางกับระวี ผู้เป็นหลาน ส่วนนั้นหนานนั้นล้นกลีบได้เสียกับชาวยุชยจนตั้งครรรค์ แต่ตอนหลัง ถูกชาวยุชยบังคับให้ไปทำแท้ง จนทำให้หนานเสียดินในที่สุด ส่วนลูกสายของ “มาลัย” นั้น ประกอบไปด้วย นรารักษ์ ที่เป็นเด็กสามะเลเทเมา ติดการพนันจนตนเองบาดเจ็บสาหัส สมอง พิการ ส่วนนางพะงาแต่งงานกับนิรันดร์

นอกจากนั้นตลอดเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เล่าเรื่องการดำเนินธุรกิจตระกูลสีฟ้าพาณิชย์ โดยหากเทียบกับช่วงเวลาในทางประวัติศาสตร์แล้วก็คือประมาณตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 จนถึง ทศวรรษที่ 2520 โดยเนื้อหาของวรรณกรรมจบลงเมื่อเสียงถึงแก่กรรมพร้อม ๆ กับการถูก จับกุมของชาวยุชยในข้อหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหลังประกอบธุรกิจใหญ่ของวงแชร์

3. เสียง สีฟ้าพาณิชย์: ภาพสะท้อนของ “เจ้าสัว” ในสังคมไทย

หากพิจารณาเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องนี้โดยตลอด จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ถือเป็น “ตัวเอก” ที่ขาดไม่ได้และถือเป็นแกนหลักของเรื่องคือ เสียง สีฟ้าพาณิชย์ เมื่อมองอย่างพินิจพิเคราะห์ เกี่ยวกับชีวิตทางธุรกิจของเสียงนั้น พบว่ามีความคล้ายคลึงกับชีวิตจริงของเจ้าสัวบางคน ที่ปรากฏในวงการธุรกิจไทยที่ผ่านมา โดยที่มีความเด่นชัดและสันนิษฐานว่าน่าจะเป็น “ต้นแบบ” อย่างชัดเจนในการออกแบบเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตของเสียงนั้นมีอยู่ 2 คนด้วยกันคือ ชิน โสภณพนิช ผู้ขยายกิจการธนาคารกรุงเทพจนกลายมาเป็นธนาคารที่สำคัญของไทยในช่วง ทศวรรษที่ 2520 และเทียม โชควัฒนา ผู้ก่อตั้ง “สหพัฒนพิบูล” ผู้ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคที่สำคัญของไทย

ในช่วงเริ่มต้นของการประกอบธุรกิจในนาม “ห้างจิวโกศล” ของเสียงในทศวรรษที่ 2490 นั้นจะพบข้อเปรียบเทียบที่มีความคล้ายคลึงกับชิน โสภณพนิช จนกลายเป็นสาเหตุที่ ผู้เขียนสันนิษฐานเช่นนั้น เนื่องจากประการแรก หากมองถึงรูปแบบของการประกอบธุรกิจที่ ปรากฏในเรื่องคือ “ห้างจิวโกศล” และ “ธนาคารกรุงเทพ” แล้วจะพบว่าบริษัททั้งสองได้พึ่งพิง “อำนาจรัฐ” ในการประกอบกิจการให้สามารถอยู่ได้ เนื่องจากในช่วงทศวรรษที่ 2490 บรรดา นักการเมืองและข้าราชการต่างเข้าไปมีผลประโยชน์ในบรรดาธุรกิจต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ในธนาคารกรุงเทพเองได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายธุรกิจในกลุ่มชอยราชครู โดยปรากฏว่า พล.ต.สิริ สิริโยธิน พ.อ.วรการ บัญชา และพล.อ.ต.เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ซึ่งเป็นนักการเมืองกลุ่มชอยราชครูเข้าเป็นกรรมการของธนาคารในช่วงนั้น (พรรณี บัวเล็ก, 2528, น. 130) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ธนาคารได้รับอภิสิทธิ์หลาย ๆ อย่างจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น และสามารถดำเนินกิจการได้อย่างราบรื่นตลอดมา ตลอดจนกลายเป็น แหล่งเงินทุนทางการเมืองที่สำคัญของกลุ่มชอยราชครูอีกด้วย (พรรณี บัวเล็ก, 2528, น. 159-165)

ในขณะที่ธุรกิจของเหลียงที่ปรากฏในเรื่องนั้น ก็มีสภาพไม่ต่างจากธนาคารกรุงเทพในขณะนั้น ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“พอเสี้ยวหลังการปฏิวัติในปี 2494 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง มี พล.อ.เผ่า อธิปัตย์กรมตำรวจกับจอมพลสฤษดิ์ ผู้บัญชาการทหารบก เป็นกำลังสำคัญบนถ่วงดุลแห่งอำนาจ ทำให้พ่อค้าในสมัยนั้นต้องวิ่งโร่เข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อขอความพึงพาและความสะดวกต่าง ๆ ... โดยเชิญนายตำรวจระดับอัศวินแหวนเพชรที่กำลังโด่งดังและเป็นที่โปรดปรานของท่านอธิบดีเผ่ามาเป็นประธานบริษัท และมีตำรวจระดับรอง ๆ ลงไปอีกสองสามคนเข้าร่วมเป็นกรรมการ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 53-54)

ดังนั้นจึงเป็นความคล้ายคลึงประการหนึ่ง นั่นคือธุรกิจในโลกแห่งความเป็นจริงและในโลกแห่งวรรณกรรมอยู่ในกลุ่มการเมืองเดียวกันคือ “กลุ่มชอयरราชครู” และต่างก็ได้รับผลชะตากรรมแบบเดียวกันเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวทางการเมืองใน พ.ศ. 2500

ประการต่อมาคือ หากพิจารณาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีต่อธุรกิจทั้งสอง ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ภารกิจโกศลถูกเจ้าหน้าที่จากคณะปฏิวัติเข้าตรวจสอบบัญชีทรัพย์สิน ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“... สำนักงาน “ธุรกิจหลักทรัพย์” ถูกตรวจค้นและสอบบัญชีย้อนหลัง ปู่เองถูกเรียกตัวไปสอบสวนหลายครั้งต่อหลายครั้ง เพราะไม่เชื่อว่าความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของบริษัทหลักทรัพย์ของเราจะไม่มีเรื่องลับลมคมในอื่นๆ อยู่เบื้องหลัง

ปู่ยื่นกรานโต้แย้งกับข้อหาเหล่านั้นอย่างเต็มที่ และตั้งใจจะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตัวเองให้ถึงที่สุด แต่เมื่อมีผู้ใหญ่แอบกระซิบบอกว่าคณะปฏิวัติจะจับตัวพ่อค้าใหญ่หลายคน ปู่จึงตัดสินใจหนีออกจากเมืองไทยไปฮ่องกง โดยมีเงินติดตัวไปแค่ห้าพันบาทกับเสื้อผ้าเพียงชุดเดียว...” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 55)

ซึ่งมีสภาพไม่ต่างจากธนาคารกรุงเทพที่เมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำการปฏิวัติในปี 2500 แล้ว มีผลต่อการดำเนินธุรกิจในธนาคารแห่งนี้ กล่าวคือ ในแง่ของผู้บริหารนั้น ได้มีการเปลี่ยนมือจาก พล.ต.สิริ สิริโยธิน มาเป็น พล.ท.ประภาส จารุเสถียร (ยศในขณะนั้น) โดยเข้ามาดำรงตำแหน่งประธานกรรมการแทน (ธนาคารกรุงเทพ, 2537, น. 46) และที่สำคัญและถือเป็นประเด็นที่เด่นชัดที่สุดที่มีความคล้ายคลึงกันของชีวิตทางธุรกิจทั้งสองคนคือ การที่ขึ้นต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ฮ่องกง ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางการเงินและธุรกิจในโลกตะวันออกในขณะนั้น และตอนที่อยู่ฮ่องกงนั้น ขึ้นถือโอกาสขยายตลาดธนาคารกรุงเทพไปในตัวด้วย (ธนาคารกรุงเทพ, 2537, น. 39-42) ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานของเหลียงในเรื่องที่ได้ไปร่วมทุนกับพ่อค้าชาวฮ่องกง

เพื่อเปิดบริษัทหลักทรัพย์เนชั่นแนลเทรดส์ เพียงแต่ว่าเนชั่นแนลเทรดส์กลับเกือบล้มละลาย เพราะความสุร่ยสุร่ายของเทียน ผู้ดูแลกิจการในขณะนั้นจนต้องขายกิจการทิ้งในที่สุด

ประการสุดท้ายคือ หากมองในแง่ของบริบททางสังคมของช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่องนี้เผยแพร่ออกมาแล้วจะพบว่า วรรณกรรมชิ้นนี้เผยแพร่ครั้งแรกโดยการพิมพ์เป็นตอน ๆ ลงใน นิตยสารสกุลไทยระหว่างปี 2532-2533 (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 2) ดังนั้นเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ จึงถือเป็นบันทึกประสบการณ์ที่สามารถสะท้อนภาพสังคมในช่วงก่อนหน้านั้นได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น หากลองกลับมามองซินแล้ว ในช่วงนั้นถือได้ว่าเป็นนักการธนาคารที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นอย่างมากในวงการธุรกิจไทย จนได้สมญานามว่าเป็น “ธนราชันย์” และมีนิตยสารต่างประเทศมาขอสัมภาษณ์ด้วย (เสถียร จันทิมาธร, 2537, น. 181) เพราะฉะนั้นจากประสบการณ์ในการทำงานและการบริหารของธนาคารพาณิชย์แห่งนี้จะเป็นแบบอย่างที่ดีของนักบริหารที่ผู้ประพันธ์จะนำมาสอดแทรกและดัดแปลงให้เป็นด้านที่สำคัญด้านหนึ่งในชีวิตของเหลียงคนนี้นั่นเอง

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาชีวประวัติของซิน ยังจะพบเหตุการณ์เบ็ดเตล็ดที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก เช่น ซินมีภรรยาเป็นชาวจีนมาก่อน โดยมีลูกชายของตระกูลคือ ชาตรี โสภณพนิชซึ่งต่อมาได้ไปศึกษาทางด้านพาณิชยกรรมที่ฮ่องกง (ธนาคารกรุงเทพ, 2537, น. 99) หากมาเปรียบเทียบกับเรื่องราวในเรื่องตลอดลายมังกรนี้จะเห็นได้ว่าเทียนและแอนดี้ต่างก็เป็นลูกชายที่เกิดจากสายภรรยาชาวจีน และได้ไปเรียนวิชาการค้าขายที่ฮ่องกงเช่นเดียวกัน ดังนั้นจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวทำให้ผู้เขียนอนุมานพอเป็นเบื้องต้นได้ว่า ผู้ประพันธ์น่าจะได้นำแนวทางดำเนินชีวิตของซิน มารังสรรค์เนื้อหาวรรณกรรมส่วนหนึ่งนั่นเอง

เมื่อพิจารณาเรื่องราวในวรรณกรรมโดยตลอดแล้วจะพบว่า ชีวิตของเหลียงยังน่าจะเป็นภาพสะท้อนของเจ้าสัวอีกรายหนึ่งที่มีชื่อเสียงมากในสังคมไทยคือ เทียม โชควัฒนา โดยประเด็นในวรรณกรรมที่พอจะมาเทียบเคียงกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์มีดังต่อไปนี้ ได้แก่ ประการแรก เมื่อบริษัทในตระกูลสีฟ้าพาณิชย์มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นปีกแผ่นมั่นคงแล้ว เหลียงจึงมีแนวคิดในการทำตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค จึงก่อตั้งบริษัทเพื่อดูแลการนี้โดยเฉพาะนั่นคือ “สหรัฐกิจ” หากสังเกตชื่อบริษัทให้ดีจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับชื่อบริษัท “สหพัฒนพิบูล” เป็นอย่างมาก² โดยจะผลิตสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากชื่อ

² บริษัท สหพัฒนพิบูล จำกัด นั้น แปรสภาพมาจากกิจการเดิมของนายเทียมเมื่อครั้งอยู่ที่ตรอกอาเนียบถึงย่านสำเพ็งที่ชื่อ “เฮียบเซ่งเฮง” หลังจากที่ได้ขยายกิจการโดยติดต่อกับบริษัทต่างชาติเพื่อนำสินค้าเข้ามาขาย เช่น บริษัทฮิบเฮงฮง ของฮ่องกง บริษัทเคียวโกะของญี่ปุ่น เป็นต้น สหพัฒนพิบูลเปิดทำการอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในปี 2495 ส่วนที่มาของชื่อ “สหพัฒนพิบูล” นั้นมาจากปรัชญาทางการค้าของนายเทียมว่า “ความสามัคคีนำมาซึ่งความสำเร็จอันวัฒนาสถาพร” (อนุสรณ์ในงานพระราชทานดินฝังศพ, 2534, น. 59)

และรูปแบบการดำเนินธุรกิจแล้ว ปฏิเสธไม่ได้แน่นอนว่าผู้ประพันธ์ได้ค้นคว้าชีวิตทางธุรกิจของ
เทียมในการออกแบบตัวละครนายเหลียงในวรรณกรรมนั่นเอง

ประการต่อมาคือ เทคนิคหรือแนวคิดทางการตลาด เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่กล่าวถึง
การเข้ามาจัดการธุรกิจของนางพะงาซึ่งผู้ประพันธ์บรรยายเอาไว้ดังนี้

“ทันทีที่เข้าไปนั่งในบริษัท “สหรัฐกิจ” อานงพะงาก็สังเกตเห็นเปลี่ยนแปลงรูปแบบโฆษณาของ
สินค้าทั้งหมดเสียใหม่ โดยยกเลิกวิธีการนำเสนอที่ค่อนข้างแข็งและตรงไปตรงมาเป็นวิธีที่
นุ่มนวลและทางอ้อมมากขึ้น ผงซักฟอกของเราจะไม่มีฟรีเซ็นเตอร์ท่าทางหน้าตาเหมือนคน
วิกลจริตมาตะโกนใส่หน้าลูกค้าเพื่อเคี้ยวเชิญให้ซื้อสินค้าตัวนี้ หรือภาพของครอบครัวตัวอ้วน
มายืนดาหน้าสีฟันจนฟองฟู่ปากให้เห็นอีกต่อไป ... อานงพะงาเป็นคนวางคอนเซ็ปต์โฆษณา
ทุกชิ้น และลงมือคัดเลือก-ควบคุมการทำโฆษณาด้วยตนเอง ซึ่งทำให้สินค้าของเราทุกตัวดูดี
และมีรสนิยมขึ้น

นอกจากนี้ อานงพะงายังปรับปรุงด้านคุณภาพของสินค้าและบรรจุภัณฑ์ ตลอดจน
ฉลากและโลโก้ให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ... อานงพะงาทุ่มเทเงินเป็นจำนวนมากไปกับการค้นคว้า
สูตรใหม่ ๆ และซื้อโน้วฮาวด้านการผลิตจากต่างประเทศ ซึ่งทำให้ “สหรัฐกิจ” ก้าวล้ำสินค้า
ประเภทเดียวกันที่ผลิตในประเทศ ไปยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับสินค้าที่นำเข้าหรือแบรนด์
ต่างประเทศ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 264)

หากพิจารณาสภาพธุรกิจในเครือรัฐกิจโกศลแล้ว จะเห็นได้ว่าในตอนแรกที่เหลียง
หันมาทำสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น สบู่ยี่ห้อ “หอมนวล” ผงซักฟอกยี่ห้อ “แม่บ้าน” นั้นยังถือเป็น
ธุรกิจระดับรอง ๆ ของบริษัท ในขณะที่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
โดยเฉพาะจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้สินค้าดังกล่าวกลายเป็น “ของจำเป็น”
ที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการเข้ามาปฏิบัติการตลาดและการโฆษณาของนางพะงาก็ถือ
เป็นช่องทางที่เหมาะสมในการขยายฐานลูกค้าทางหนึ่งนั่นเอง

เมื่อกลับมาย้อนพิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้วจะพบว่า เรื่องราวที่ปรากฏ
ดังกล่าวสะท้อนภาพการทำงานของ “สหพัฒนาพิบูล” ในช่วงทศวรรษที่ 2510-2520 ได้เป็น
อย่างดี สืบเนื่องจากตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคมีการแข่งขันสูงมาก ตัวอย่างเช่น ผงซักฟอก
ไม่ว่าจะเป็น “โอโม” (ของบริษัทลีเวอร์-บราเธอร์) พรอร (ของอาดังดีพาร์ทเมนท์) แพ็บ
(ของคอลเกต-ปาล์มโอลิฟ) หรือในยุคถัดมาที่มี “บรีส” “ไตรโว” เป็นต้น (สมใจ วิริยะบัณฑิตกุล,
2533, น. 68) ทำให้เครือสหพัฒน์ต้องมีการปรับกลยุทธ์และศึกษาการตลาดอยู่เป็นระยะ ๆ
เพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายอื่น ๆ นั่นเอง เป็นที่น่าสังเกตว่าความสำเร็จประการหนึ่ง
ของสหพัฒนาพิบูลในการจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคเหล่านี้คือ การให้ความสำคัญกับการ
โฆษณา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของเทียมที่มุ่งเน้นการโฆษณาสินค้าผ่านสื่อทุกช่องทาง

นับตั้งแต่ช่วงแรกตั้งบริษัทโดยไช้บประมาณร่วมหลักล้านบาทต่อเดือนในช่วงปี 2499 จนกระทั่งต่อมานายเทียมไต้ตั้งบริษัทผลิตโฆษณาเป็นของตนเองคือ บริษัท ฟาร์อีสต์ แอด เวอร์ไทซิง จำกัด ในปี 2507 (วิลลา วิลัยทอง, 2552, น. 130) อาจกล่าวได้ว่าสหพัฒนาพิบูล ถือเป็นบริษัทแรกๆ ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางการโฆษณาแบบสมัยใหม่ในขณะนั้น

4. ลอตลายมังกร: ภาพสะท้อนการดำเนินธุรกิจในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่และร่วมสมัย

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมุ่งวิเคราะห์รูปแบบหรือลักษณะการดำเนินธุรกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องลอตลายมังกร โดยอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์เข้ามาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อย่อยๆ คือ ประเด็นแรกคือ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมือง ประการที่สองคือ การเติบโตของธุรกิจกลุ่มตระกูลหรือธุรกิจครอบครัวในสมัยพัฒนา ประการที่สามคือ การศึกษาสังคมในองค์กรผ่านบทบาทสตรีและแรงงานสัมพันธ์และประการสุดท้ายคือ “ยูเนียน ชาร์เตอร์” กับภาพสะท้อนการเติบโตของธุรกิจเสรีในปลายทศวรรษที่ 2520

4.1 ธุรกิจกับการเมือง: ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ก่อนที่จะพิจารณาถึงเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้เขียนขอปูพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นเบื้องต้นเสียก่อนเพื่อประกอบความเข้าใจเมื่อได้เข้าสู่การพิจารณาด้วยทศวรรษกรรมต่อไป

ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของระบบเศรษฐกิจในช่วงระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มาจนถึงก่อนการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ในปี 2500 นั่นคือ “ทุนนิยมโดยรัฐ” อันเป็นนโยบายที่สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือ รัฐบาลในภาวะสงครามได้เข้าควบคุมการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมและเข้าไปเพื่อความมั่นคงของรัฐในขณะนั้น ตัวอย่างเช่น การออกพระราชบัญญัติควบคุมและการจัดการทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พ.ศ. 2484 หรือการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยชนศัตรูและทรัพย์สินของชนศัตรู พ.ศ. 2485 เป็นต้น (สินีนาฏ เวชแพทย, 2539, น. 39) ตลอดจนการที่รัฐเข้ามาประกอบธุรกิจการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคหลายประเภท จึงกลายเป็นเหตุให้รัฐบาลเข้ามาพัวพันกับระบบเศรษฐกิจ และในที่สุด ผลจากการใช้นโยบายเศรษฐกิจดังกล่าวนี้จึงเป็นการเปิดช่องทางให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาทในธุรกิจต่างๆ เป็นอย่างมาก ประกอบกับลักษณะทางการเมืองนับตั้งแต่หลังการรัฐประหารในปี 2490 มาจนถึงเห็นได้ชัดว่าการเมืองไทยขาดเสถียรภาพ มีการแก่งแย่งทางอำนาจในหมู่ทหารซึ่งเข้ามามีอำนาจการปกครองในช่วงนี้ ทำให้นักธุรกิจจำเป็นที่จะต้องแสวงหาความมั่นคงในการดำเนินกิจการ และที่สำคัญคือ นักธุรกิจที่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้มีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

นับตั้งแต่หลังการปฏิวัติคอมมิวนิสต์จีนของเหมาเจ๋อตงในปี 2492 ทำให้นักธุรกิจหรือพ่อค้าชาวจีนกลุ่มนี้ไม่สามารถเดินทางกลับมาตุภูมิได้อีกต่อไป ดังนั้นจากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงเป็นแรงผลักดันให้นักธุรกิจที่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้ต้องหันไปสานสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองเพื่อให้ธุรกิจของตนเองสามารถดำเนินต่อไปได้ รวมทั้งเพื่อให้ตนเองและครอบครัวเป็นที่ยอมรับของรัฐไทยในขณะนั้นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากในทศวรรษที่ 2490 อันเป็นสมัยคณะรัฐประหารที่มีจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นแกนนำนั้น ข้าราชการทางการเมืองในขณะนั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มชวยราชครูซึ่งมี พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นแกนนำ กลุ่มสี่เสาเทเวศร์ซึ่งมี พล.ต.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นแกนนำ และกลุ่มของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น โดยกลุ่มแรกนั้นมีธุรกิจในเรื่องขายที่สำคัญ เช่น ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา บริษัทเดินเรือไทยทะเล จำกัด บริษัทน้ำตาลชลบุรี จำกัด เป็นต้น ส่วนธุรกิจในเรื่องขายของกลุ่มที่สองที่สำคัญ เช่น ธนาคารกสิกรไทย บริษัทไทยท่า จำกัด ธนาคารแหลมทอง บริษัทชลประทานซีเมนต์ จำกัด เป็นต้น (พรณี บัวเล็ก, 2528, น. 130-131)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลที่ตามมาคือ การได้รับอภิสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษในการประกอบธุรกิจต่าง ๆ ของนักธุรกิจเหล่านี้จากรัฐบาล เพราะฉะนั้นจะเห็นปรากฏการณ์ที่พ่อค้าจะวิ่งเข้าหานักการเมืองเพื่อเข้ามาค้าจุนธุรกิจของตนผ่านการนั่งตำแหน่งประธานกรรมการ หรือกรรมการบริษัท ดังที่เกิดขึ้นกับธนาคารกรุงเทพที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาตัวบทในวรรณกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า เหลียงและขจรเกียรติมิได้มีความแตกต่างจากพ่อค้าคนอื่น ๆ ในยุคหนึ่งที่ต่างเข้าหา “การอุปถัมภ์” จากนักการเมือง ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า “... โดยเชิญนายตำรวจระดับอัศวินแหวนเพชรที่กำลังโด่งดังและเป็นทีโปรดปรานของท่านอธิบดีเผ่ามาเป็นประธานบริษัท และมีตำรวจระดับรอง ๆ ลงไปอีกสองสามคนเข้าร่วมเป็นกรรมการ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 53) หรืออีกตอนหนึ่งที่ว่า

“ในขณะที่คุณตา (นายขจรเกียรติ – ผู้เขียน) ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่นักการเมืองแทบทุกพรรค นั้น ปู่ (นายเหลียง – ผู้เขียน) กลับมีความศรัทธามั่นคงในพรรคการเมืองเก่าแก่พรรคหนึ่งเพียงพรรคเดียว และจะกันเงินจำนวนหนึ่งบำรุงพรรคอย่างสม่ำเสมอ

ปู่ว่า

“พรรคการเมืองก็เหมือนกับสมาคมประจำตระกูลหรือสมาคมท้องถิ่นซึ่งเป็นสมบัติของพวกเรา ถ้าหากคนช่วยกันทำนุบำรุงพรรคก็คงไม่มีกำลังจะตั้งอยู่ไปได้”

ฉันจำได้ว่าเคยเห็นรูปปู่ถ่ายคู่กับอดีตหัวหน้าพรรคการเมืองพรรคหนึ่งเมื่อนานมาแล้วที่จำได้ติดตาเพราะทั้งปู่และหัวหน้าพรรคมีรูปร่างผอมคล้าย ๆ กัน ยิ้มเห็นฟันยื่น ๆ คล้ายกันแถมยังสวมเสื้อแขนสั้นตัวโต ๆ ทุ่งกางเกงหลวม ๆ คล้ายกันอีก เมื่อดูที่แรกชวนให้คิดถึงรูปสมัยก่อนที่ชอบแต่งฟิล์มทำฝ้าแฝด

และฉันยังคงได้ยินน้ำพุทองอะไรเส่นๆ ว่า ... “เหล็กวิลลาสหรือจะสู้ตะปูควง”³ (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 286-287)

จากคำพูดดังกล่าวของเหลียงข้างต้นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความคิดในประเด็นการอุปถัมภ์ระหว่างนักธุรกิจกับนักการเมืองได้เป็นอย่างดี และแม้ว่าระบบเศรษฐกิจในสมัยต่อมาจะเป็น “ทุนนิยมเสรี” โดยเฉพาะหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี 2504 ที่บทบาทของรัฐบาลในการเข้าแทรกแซงภาคเศรษฐกิจน้อยลงไปเป็นอย่างมาก แต่ระบบอุปถัมภ์ที่ยังหยั่งรากลึกในสังคมนั้น ก็เป็นเหตุให้ทั้งเหลียงและขจรเกียรติต่างเป็น “นายทุน” ให้กับพรรคการเมืองเพื่อให้พรรคการเมืองนั้นสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่อไปได้ ในขณะที่พรรคการเมืองเองเมื่อเป็นรัฐบาลแล้วก็จะอำนวยความสะดวกให้แก่ภาคธุรกิจโดยการอุปถัมภ์นั่นเอง และนี่ยังสะท้อนถึงลักษณะธรรมชาติของพรรคการเมืองในสังคมไทยด้วย

รูปแบบความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับการเมืองในอีกลักษณะหนึ่งที่เราพบเห็นได้ในวรรณกรรมเรื่องนี้นอกเหนือจากความสัมพันธ์โดยตรงแล้ว นั่นคือการสร้างความสัมพันธ์ (connection) ในโรงเรียนของลูกหลานตระกูลสื่อพาณิชย์ และการแต่งงาน โดยลักษณะแรกนั้น สามารถวิเคราะห์จากตัวบทวรรณกรรมตอนหนึ่งได้ ความว่า “ว่ากันว่าตอนนั้นพี่ชาญชัยนั่งรถโรลสรอยด์สีดำคันใหญ่ มีคนขับแต่งเครื่องแบบสีขาวไปรับ-ไปส่งที่โรงเรียน (เน้นโดยผู้เขียน) ถึงเวลาอาหารกลางวันก็จะมีพี่เลี้ยงนำอาหารที่ปรุงพิเศษไปป้อน...” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 67)

จากข้อความนี้ทำให้พออนุมานได้ว่า โรงเรียนที่ชาญชัยไปเรียนนั้นคงเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และมีผู้เรียนที่มีที่มาจากกลุ่มข้าราชการระดับสูงหรือกลุ่มนักธุรกิจด้วยกัน ซึ่งก็สอดคล้องกับบริบททางสังคมในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ที่ลูกหลานรุ่นใหม่ทั้งนักธุรกิจที่เติบโตมาจากสมัยพัฒนาและข้าราชการระดับสูงนิยมเข้ามาเรียนในสถาบันการศึกษาชั้นนำในกรุงเทพฯ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็เพื่อประโยชน์ในการสร้าง “connection” ทางสังคมและธุรกิจ⁴ แต่หากมองในอีกแง่มุมหนึ่งการรวมตัวของคนที่มีความฐานะทางสังคมและการเงินสูงในสถานศึกษาเดียวกันก็สะท้อนถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้นให้แปลกแยกออกจากกลุ่มอื่นๆ ในสังคม โดยมี “เงิน” “วัตถุ” และ “ธุรกิจ” เป็นเครื่องร้อยรัดความสัมพันธ์นั่นเอง

³ วลีที่ว่า “เหล็กวิลลาสหรือจะสู้ตะปูควง” นั้นเป็นวลีที่ใช้ในการหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ในคราวการเลือกตั้งในปี 2489 โดยเหล็กวิลลานั้นหมายถึง นายวิลลาส โอสถานนท์ และตะปูควงนั้นหมายถึง นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น

⁴ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นการสร้าง “connection” ในหมูชนชั้นกลางนักธุรกิจและกลุ่มข้าราชการได้ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, 2540, น. 287

ส่วนความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏคือ ความสัมพันธ์ในเชิงการแต่งงาน เมื่อพิจารณาจากวรรณกรรมแล้วจะพบตอนหนึ่งที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงเรื่องนี้ นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างนางพะงาและ พ.ท.บัญญัติ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“เบื้องหลังของเรื่องนี้เป็นที่ปิดกั้นให้ชัดว่า เป็นเพราะความต้องการผูกสายสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ระดับสูงของบ้านเมืองโดยผ่านทางลูกสาวคนเล็ก แม้ว่าเป็นเรื่องที่ยากที่จะเชื่อว่าคนอย่างนางพะงาจะยอมให้จับคู่ได้ง่าย ๆ แต่สิ่งที่มีน้ำหนักพอเชื่อถือได้ก็คือ การที่ปู่ชอบเอาตัวไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองตั้งแต่วัยหนุ่มประการหนึ่ง และความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษของชาวจีนที่ฝังรากลึกลงไปในชีวิตจิตใจของลูกหลานอีกประการหนึ่ง อาจเป็นแรงผลักดันให้นางพะงาทำในสิ่งที่ไม่ค่อยคาดไม่ถึง

นางพะงาผูกพันมั่นหมายกับพันโทบัญญัติ ถึงขั้นผู้การลงมือปลุกเรือนหอหลังงามที่ลาดพร้าว ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่แท้จริงจึ่งกับผู้หญิง และเป็นครั้งแรกอีกเช่นกันที่ปู่อนุญาตให้ลูกหลานย้ายออกจากบ้าน เพราะฝ่ายชายไม่ยอมเข้ามาอยู่ร่วมชายคาเดียวกับเราหลังแต่งงาน เนื่องจากกลัวเสียงครหานินทาว่าใช้อิทธิพลมาช่วยเหลือบริษัทในทางมิชอบ โดยเฉพาะในเรื่อง “ยูเนียน ชาร์เตอร์ และคอมมอดิตี” ของพีชัญชัยที่กำลังโตงตั้งอยู่ในตอนนั้น” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 269)

แม้ว่าในตอนหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏยังเติร์กในเดือนกันยายน 2528⁵ ที่เป็นเหตุให้ พ.ท.บัญญัติต้องจบชีวิตลง แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของนักธุรกิจที่ยังต้องการสร้างความสัมพันธ์กับนายทหาร ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาบริบททางสังคมในยุคนั้นคือเป็นยุค “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” หรือยุค “เปรมมาธิปไตย” ที่บทบาทของทหารในการเมืองไทยกลับมาอีกครั้งภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ปี 2519 ภายใต้การนำของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี

---

⁵ การก่อกบฏในวันที่ 9 กันยายน 2528 นั้นนับเป็นการก่อการเพื่อพยายามล้มอำนาจการปกครองของรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นครั้งที่สอง หลังจากที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าเหตุการณ์ “กบฏเมษาฮาวาย” การก่อกบฏในคราวนั้นนำโดยกลุ่มทหารยังเติร์กคือ พ.อ.มัญญู รูปขจร (ปัจจุบันคือ พล.ต.มัญญูกฤต รูปขจร อดีตประธานวุฒิสภา) แต่การก่อการในครั้งนั้นประสบความสำเร็จไม่มากนัก เนื่องจาก “หักหลัง” ด้วยกันของกลุ่มผู้ก่อการ โดยเฉพาะหน่วยทหารราบที่ไม่ยอมยกพลมาตามที่ตั้งหมายไว้ สำหรับสาเหตุของการก่อกบฏคราวนั้น ศศิธร โอเจริญได้กล่าวเอาไว้ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะนโยบายการลดค่าเงินบาทในปี 2527 ที่ไปปรากฏเป็นเหตุผลของการก่อรัฐประหารในแถลงการณ์ของคณะปฏิวัติ ตลอดจนปรากฏบทบาทของพลเรือนที่สนับสนุนการรัฐประหารในครั้งนั้นคือ นายเอกยุทธ อัญชันบุตร เจ้าของแชร์ชาร์เตอร์ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการออกพระราชกำหนดควบคุมการเล่นแชร์ของรัฐบาลในขณะนั้น (ศศิธร โอเจริญ, 2549, น. 216-229)

ในขณะนั้น ดังนั้นหากเสียงสามารถสนสัมพันธ์กับนายทหารได้ ก็จะทำให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างราบรื่นเหมือนที่เคยทำมาในช่วงทศวรรษที่ 2490 นั่นเอง

4.2 การเติบโตของธุรกิจกลุ่มตระกูลในสมัยพัฒนา

ในหัวข้อนี้จะเป็นการเชื่อมโยงบริบททางสังคมในส่วนที่ว่าด้วยการเติบโตของเศรษฐกิจไทยในช่วงภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี 2504 ตามแนวทาง “การพัฒนา”⁶ ประเทศอย่างเป็นทางการที่ได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกในช่วงสงครามเย็น และผลจากการออกนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าว ได้ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างมากมายมหาศาล ดังจะได้อธิบายต่อไป

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ออกนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 นั้นทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ระบบ “ทุนนิยมเสรี” อย่างเต็มรูปแบบ โดยรัฐบาลคณะปฏิวัติในขณะนั้นได้เปิดเสรีทางการตลาด ชักชวนให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนตลอดจนพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ตามสโลแกน “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” เมื่อเป็นเช่นนี้จึงกลายเป็นโอกาสที่สำคัญยิ่งที่บรรดานักธุรกิจจะเข้ามาประกอบธุรกิจที่มีส่วนหรือเป็นผลมาจากนโยบายเศรษฐกิจดังกล่าว จนสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมจากธุรกิจการค้าขนาดเล็กหรือขนาดกลาง มาเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ จนมีลักษณะเป็นธุรกิจของกลุ่มตระกูลหรือธุรกิจครอบครัว (family business) (วิรัตน์ แสงทองคำ, 2548, น. 14-16) และผลที่ตามมาคือ ปรากฏการณ์ “ไฮโซ” (Hiso) ที่ก่อตัวเป็นกลุ่มทางสังคมย่อยขึ้นมา โดยมี “เงิน” “วัตถุ” และ “ธุรกิจ” เป็นเครื่องร้อยรัดความสัมพันธ์ของคนกลุ่มนี้

หากพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีกลุ่มธุรกิจตระกูลหลาย ๆ กลุ่มที่เติบโตมาจากสมัยพัฒนา แล้วมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เช่น “โสภณพนิช” ที่เติบโตมาจากการเป็น “แหล่งเงินทุน” ที่สำคัญในกิจการต่างๆ โดยเฉพาะกิจการทางด้านการค้าและการก่อสร้าง ตลอดจนการขยายสาขาออกไปในส่วนภูมิภาคและต่างประเทศเป็นแห่งแรกๆ (วิรัตน์ แสงทองคำ, 2548, น. 22-23; พรรณี บัวเล็ก, 2528, น. 280) “โชควัฒนา” ที่เติบโตมาจากการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน โดยเข้าไปทำตลาดในกลุ่มชนชั้นกลางที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงนี้ (สมใจ วิริยะบัณฑิตกุล, 2533, น. 105) หรือ “จิราธิวัฒน์” ที่เติบโตมาจากการประกอบธุรกิจห้างสรรพสินค้าในนาม “เซ็นทรัล” เป็นต้น

---

⁶ “การพัฒนา” ที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยจอมพลสฤษดิ์นั้น เป็นคำที่อยู่ในกรอบวาทกรรมการพัฒนาที่สถาปนาโดยสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดย “การพัฒนา” แบบดังกล่าวมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือ การใช้อัตราเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือชี้วัดความเจริญของประเทศ (ชาติรี เพ็ญศรี, 2539, น. 42-43)

เมื่อหันกลับมามองตัวบทในวรรณกรรมจะพบว่า ธุรกิจของตระกูลสื่อพาณิชย์ก็มีได้มีสภาพแตกต่างจากธุรกิจอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกันที่อาศัย “จังหวัด” ในช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของภาครัฐในขณะนั้นทำการ “แตกกิ่งก้านสาขา” ธุรกิจตระกูลในลักษณะขยายออกไปในแนวนอน (horizontal) นั่นคือมุ่งเน้นทำสินค้าให้มีความหลากหลายทั้งที่มีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวข้องกันกับธุรกิจหลักที่ดำเนินอยู่ ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การแสวงหารายได้ให้มากที่สุดจากสินค้าที่ผลิตเหล่านั้น ดังจะเห็นได้ชัดว่าเมื่อนายแอนดีเป็นผู้กุมบังเหียนธุรกิจในตระกูลทั้งหมดในช่วงเวลาที่เหลือ ผู้เป็นบิดาต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ที่ฮ่องกง โดยมีธุรกิจหลักทรัพย์เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของตระกูล ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“ความคิดในเรื่องการตั้งบริษัทเล็ก ๆ เหล่านี้ สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งที่ปู่ทำ “ธุรกิจหลักทรัพย์” ใหม่ ๆ โดยมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อระบายเงินที่บริษัทหลักทรัพย์มีอยู่ออกมามลงทุนในกิจการใหม่ๆ บ้าง เพื่อลดความเสี่ยงในการทุ่มเทเงินทุนไปในกิจการใดกิจการหนึ่งเพียงลำพังบ้าง รวมทั้งเพื่อหลบเลี่ยงภาษีบางประเภท ... แต่เมื่อลุงแอนดีเข้าดูแลกิจการในช่วงที่ปู่ไม่อยู่เมืองไทย บริษัทพวกนี้ก็แตกแขนงมากยิ่งขึ้น ทำการค่านานาชนิดตั้งแต่ส่งสินค้าเข้าไปจนถึงร้านแลกเปลี่ยนเงินตรา บางบริษัทก็ทำกิจการที่ไม่มีความสัมพันธ์กับกิจการหลักของครอบครัวเลย เช่น โรงงานผลิตรูปหอม หรือบริษัทซื้อขายเม็ดมะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 71)

นอกจากจะเห็นภาพของการเติบโตทางธุรกิจของตระกูลแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สามารถเห็นได้จากการอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้คือ การประกอบธุรกิจแบบกงสีหรือแบบธุรกิจครอบครัว นั่นคือ เป็นการประกอบธุรกิจที่มีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการบริหาร ครอบครัวเป็นเจ้าของกิจการหรือธุรกิจที่ดำเนินการ และครอบครัวเป็นผู้ควบคุมการดำเนินกิจการทั้งหมด หากกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ธุรกิจประเภทนี้มุ่งเน้นหรือส่งเสริมให้บุคคลในครอบครัวของเจ้าของกิจการเข้ามาทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการ และในขณะเดียวกันก็จะกีดกันหรือไม่สนับสนุนให้บุคคลภายนอกซึ่งอาจมีความสามารถมีโอกาสเข้ามาทำงานในบริษัท ประเด็นนี้นับว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของการจัดการองค์กรธุรกิจของชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับการจัดการแบบตะวันตกที่มุ่งเน้นพิจารณาการรับบุคคลที่ความสามารถหรือความเป็นมืออาชีพมากกว่าความเป็นเครือญาตินั่นเอง (Yen, 2014, pp. 109-113)

เมื่อกลับมาพิจารณาเนื้อเรื่องในวรรณกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่ารูปแบบทางธุรกิจของตระกูลสื่อพาณิชย์ทั้งหมดเป็นรูปแบบธุรกิจครอบครัว โดยธุรกิจหลักของตระกูล 3 แห่ง ได้แก่ ธุรกิจหลักทรัพย์ ธุรกิจการทอ และสหธุรกิจ รวมไปถึงบริษัทย่อย ๆ เช่น ธุรกิจ อะ-ลา-โมด นั้นล้วนอยู่ภายใต้การบริหารของลูกหลานในตระกูลสื่อพาณิชย์ทั้งสิ้น โดยเปิดโอกาสให้เพียง

แค่บุลภักดี ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการบริหารที่อานนท์ดึงตัวเข้ามาทำงานในบริษัทย่อยคือ หนี้กิจ อะ-ลา-โมต เท่านั้น แต่โดยภาพรวมนั้น ธุรกิจของสื่อพาณิชย์ยังคงเป็นแบบกงสีอย่างเต็มรูปแบบ อันเป็นผลมาจากแนวคิดการทำธุรกิจของนายเหลียงที่เป็นแบบอนุรักษนิยม ตัวอย่างที่สำคัญ คือการยกเรื่องสังคมฝั่งมาอุปมาอุปมากับสังคมการทำงานในธุรกิจของสื่อพาณิชย์เพื่อสอนอานนท์ว่า

“แต่สิ่งมหัศจรรย์ยิ่งไปกว่าน้ำผึ้งก็คือสังคมของฝั่ง ฝั่งเป็นสัตว์ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีระบบ และเป็นระเบียบ มีการแบ่งสรรงานและความรับผิดชอบร่วมกันเป็นสัดส่วน แต่ละตัวก็ทำงาน กันไปคนละอย่างโดยมีศูนย์รวมอยู่ที่นางพญาผึ้งตัวเดียว...”

... สมมติว่าถ้าสังคมฝั่งไม่เป็นไปในรูปที่มันเป็นอยู่ ฝั่งต่างตัวต่างก็คิดต่างก็ทำไปตามใจของตัวเอง ไม่มีระเบียบไม่มีระบบ เราว่ออย่าแต่น้ำผึ้งขวดนี้เลย แม้แต่เพียงแค่อยุ่คนเดียว พวกมันก็คงไม่สามารถผลิตขึ้นมาได้

... หนี้กิจโกศลของเราอยู่กับแบบสังคมฝั่ง ถึงใครจะคิดยังไงก็ตาม แต่เราก็มองเห็นว่า มันยังเป็นวิธีเดียวในเวลานี้ที่ผลิตน้ำผึ้งได้คุณภาพที่ดีที่สุดในราคาที่ถูกที่สุด” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 161)

จากชุดคำอธิบายเรื่องสังคมฝั่งที่เหลียงสาธกขึ้นมา นั้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการทำธุรกิจที่เป็นแบบอนุรักษนิยม โดยคำสำคัญที่แสดงแนวคิดดังกล่าวของเหลียงคือ “โดยมีศูนย์รวมอยู่ที่นางพญาผึ้งตัวเดียว...” นั่นคือการตัดสินใจเชิงนโยบายทุกอย่างในเครือหนี้กิจโกศล ต้องผ่านนายเหลียง ดังจะเห็นได้จากการประชุมหลายๆ ครั้งที่ปรากฏในวรรณกรรมที่นายเหลียงมักจะเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย อาทิ การแต่งตั้งนางสาวนงพะงาเป็นผู้ดูแลหนี้กิจ แม้ว่าจะมีเสียงคัดค้านก็ตาม เป็นต้น ซึ่งชุดคำอธิบายดังกล่าวขัดแย้งกับแนวคิดทางธุรกิจของอานนท์ที่เป็นแบบสมัยใหม่ แต่เมื่อมาอยู่ในบริบททางสังคมที่เหลียงเป็นใหญ่ จึงทำให้แนวคิดในการทำธุรกิจแบบใหม่พ่ายแพ้อย่างหมดรูปนั่นเอง และจากแนวคิดทางธุรกิจแบบเหลียงนี้เป็นภาพสะท้อนถึง “ภาวะถอยหลัง” ของธุรกิจที่ไม่เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 2520 ดังคำพูดของนายบุลภักดีตอนหนึ่ง ความว่า

“... วันหนึ่งคุณบุลภักดีได้รับเชิญให้ไปพูดเรื่องเกี่ยวกับ “อนาคตของธุรกิจไทยในทศวรรษหน้า” หรืออะไรทำนองนี้ที่สมาคมอุตสาหกรรมไทย หรือสมาคมไหนสักแห่งฉันจำไม่ได้แน่ แต่ที่จำได้ก็คือ คำพูดของคุณบุลภักดีในวันนั้นเป็นที่ฮือฮากันมาก เพราะแกโจมตีระบบชาติพันธ์อุปถัมภ์ หรือการบริหารงานกันภายในครอบครัวของธุรกิจไทยซึ่งแกเรียกว่า “ไดเนสตี้ บิซิเนส” ว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ธุรกิจการค้าของไทยมีโครงสร้างที่เปราะบางและไม่เติบโตเท่าที่ควร ทั้งทำนายว่าในช่วงสิบปีข้างหน้า เมื่อพ่อค้าและนักธุรกิจอาวุโสเสียชีวิตหรือวางมือไปจากวงการแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือ การแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจกันในหมู่ญาติพี่น้อง

แบบที่เรียกว่า “ศึกสายเลือด” และตามมาด้วยการล่มสลายของอาณาจักรทางธุรกิจ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 199)

แม้ว่าในงานวรรณกรรมจะมีได้บอกลงไปอย่างชัดเจนว่าการประกอบธุรกิจในตระกูลสื่อพาณิชย์นั้นมิใช่ข้อเสียหรือเป็นสิ่งไม่ดี ทั้งนี้เนื่องจากบริบททางสังคมในช่วงเวลาที่ถือกำเนิดวรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นมาคือ ต้นทศวรรษที่ 2530 นั้นเป็นช่วงรอยต่อระหว่างยุคโชติช่วงชัชวาลในปลายทศวรรษที่แล้วกับยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ในทศวรรษนี้ที่ธุรกิจเกือบทุกประเภทต่างได้รับอานิสงส์อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่พุ่งสูงเป็นประวัติการณ์ เพราะฉะนั้นตัวผู้ประพันธ์เองอาจมิได้รับรู้ถึงผลเสียของการประกอบธุรกิจแบบครอบครัวซึ่งจะปรากฏผลลัพท์ออกมาเป็นรูปธรรมเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 นั้นเอง⁷

4.3 สังคมในองค์กร: กรณีศึกษาเรื่องเพศสภาพ และแรงงานสัมพันธ์

กรณีแรกที่จะกล่าวถึงคือ ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้ใช้แรงงาน หากพิจารณาเนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องนี้จะพบเห็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการและผู้ใช้แรงงานในโรงงานนัฏกิจการทอในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ แอนดี้ซึ่งเป็นผู้ดูแลโรงงานทอผ้าแทนนายเหลียงที่ลี้ภัยในฮ่องกงนั้นได้โยกย้ายพนักงานจนเป็นชนวนให้เกิดการประท้วงหยุดงานขึ้น ดังคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“พวกคนงานตรอกจันทน์ยกไปรวมกับคนงานพระประแดงตั้งแต่เข้ามิด สงสัยงะอะอะ ไม่ยอมให้ใครเข้าไปในโรงงาน ยากกับลุงเทียนมาถึงในราวเก้าโมงได้ พ่อเองก็มาด้วย ยาพยายามพูดจาปลอบโยนคนงาน แต่ก็ไม่มีใครยอมฟัง ... ยิ่งสายคนยิ่งเยอะ เหตุการณ์ก็จะทำท่ารุนแรงขึ้น มีการล้อมรถเอาไว้ ขว้างปาโรงงาน และตะโกนด่าทอย่า ลุงเทียน ลุงแอนดี้อย่างหยาบๆ คายๆ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 58)

เมื่อเกิดปัญหานั้นมาดังกล่าว แอนดี้แก้ปัญหาโดย

“... พอสักสิบเอ็ดโมง ลุงแอนดี้ก็ขับรถจี๊ปมาที่โรงงานคนเดียว สั่งให้ยามเปิดประตูพร้อมกับประกาศทางโทรโข่งว่า คนงานคนไหนที่กลับเข้ามาทำงานภายในเวลาครึ่งชั่วโมงจะขึ้นเงินเดือนให้ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ และไม่เอาผิดใดๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าเลยเวลาไปแล้วใครเข้ามาก็จะไล่ออกทั้งหมด ... และพอเวลาสว่างเลยมาชักพักจนคนลี้มเรื่องในวันนั้นแล้ว ลุงแอนดี้ก็ค่อยๆ หาเหตุผลคนงานที่เป็นหัวใจก่อเรื่องออกทีละคนสองคน” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 58)

⁷ จุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของการประกอบธุรกิจครอบครัวคือ ครอบครัวของเจ้าของกิจการจะมีอิทธิพลในองค์กรเป็นอย่างมาก ทำให้ในหลายๆ ครั้งผู้บริหารไม่สามารถแยกประเด็นเรื่องครอบครัวกับเรื่องงานออกจากกันได้ได้อย่างเด็ดขาด ตัวอย่างที่พบเช่น การยกยอกเงินจากบริษัทไปใช้เพื่อประโยชน์ของบุคคลในครอบครัว เป็นต้น (A.B. Susanto & Patricia Susanto, 2013, pp. 50)

ดังนั้นหากมองในอีกแง่หนึ่ง การแก้ไขปัญหของแอนตี้ดิวจะ “ราบรื่น” ไม่มีปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น แต่หากมองในแง่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนายจ้างกับแรงงานแล้ว นับว่าเป็น “ปัญหาเชิงโครงสร้าง” กล่าวคือ นายจ้างมองตนเองว่าเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจสิทธิขาดในการจัดการองค์กรแต่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ลูกจ้างกลับถูกมองว่าเป็นเพียง “ทรัพยากร” ที่นายจ้างใช้ในการผลิตเท่านั้น โดยไม่มีสิทธิ์เรียกร้องใดๆ ทั้งสิ้น ประเด็นนี้เป็นภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายในโรงงานทอผ้าในช่วงทศวรรษที่ 2500 จนถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่นายจ้างมอง “ผู้ใช้แรงงาน” เป็นผู้อยู่ในความอุปถัมภ์ โดยคาดหวังให้คนเหล่านั้นเป็น “สัตว์เศรษฐกิจ” ทำรายได้ให้กับองค์กรให้มากที่สุดตามแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญในขณะนั้น ประกอบกับสภาพทางการเมืองในยุคก่อน 14 ตุลาคม 2516 คือยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ที่มีนโยบายบริหารประเทศแบบ “รวมศูนย์อำนาจ” ตามแนวทางเผด็จการทหารในขณะนั้น ทำให้แนวทางการประท้วงเดินขบวน หรือการสไตรคงานไม่เป็นที่ยอมรับของรัฐบาลในยุคนั้น บวกกับพื้นฐานความรู้ของผู้ใช้แรงงาน โดยเฉพาะเรื่องกฎหมายที่มีไม่มากนัก จึงทำให้การประท้วงของกรรมกรในโรงงานทอผ้าในช่วงนี้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร (จิรกาญจน์ สงวนพวง, 2538, น. 90-98) ซึ่งหากกลับมามองการนัดประท้วงหยุดงานในวรรณกรรมแล้ว ก็สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

แต่ในทางกลับกัน การนัดหยุดงานที่เกิดขึ้นอีกครั้งในวรรณกรรมที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างระวีและอานนทนั้น กลับมีสภาพตรงกันข้าม ดังคำบรรยายที่ว่า

“พอเล่าว่าข้อเรียกร้องทั้งสามข้อของสหพันธ์ หากมองเผินๆ ก็ดูเหมือนว่าไม่ใช่เรื่องรุนแรงอะไร แต่อานนทกับอาหนูชลุขขึ้นคานทันที (เน้นโดยผู้เขียน) โดยอานนทชี้ให้เห็นว่าการนำเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาติดตั้งในโรงงานและสำนักงาน เป็นนโยบายหลักที่ดำเนินมาตั้งแต่เมื่ออานนทเข้ารับหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานกลาง ...

ส่วนอาหนูชลุขในเรื่องการเรียกร้องสวัสดิการว่า บริษัทจะต้องทุ่มเงินลงไปในเรื่องนี้ อีกเป็นจำนวนมากมายมหาศาล...

และแทบจะในทันทีทันใดที่มติของที่ประชุมผู้บริหารออกมา ทางสหพันธ์ก็ประกาศให้พนักงานและคนงานในบริษัทในเครือ “หยุดกิจการ” ชะลอการทำงานและการผลิตลงร้อยละ 60 จนกว่าผู้บริหารจะมีการเปลี่ยนแปลงมติ...

และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ ทางสหพันธ์ยังเพิ่มข้อเรียกร้องอีกข้อหนึ่งให้ปลดอานนทออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานกลางของบริษัท” (เน้นโดยผู้เขียน) (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 253-254)

ในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนายจ้างกับแรงงาน กล่าวคือ ในช่วงเวลาดังกล่าว (ทศวรรษที่ 2520) บทบาทของภาคแรงงานมีความเข้มแข็งมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังจะเห็นได้จากมีการรวมตัวเรียกร้องในนาม “สหพันธ์แรงงาน” ในขณะที่ก่อนหน้านี้เป็นเพียงการเรียกร้องที่ไม่ได้มีพลังแต่อย่างใด และจากการลดกำลังการผลิตจนฝ่ายบริหารต้องประชุมปรึกษาหารือกันอย่างเคร่งเครียดก็สะท้อนถึง “การต่อรอง” ทางอำนาจขององค์กรฝ่ายแรงงานที่ทำให้ผู้บริหารต้องยอมรับข้อเสนอของฝ่ายแรงงาน แม้ว่าการเรียกร้องในคราวนั้นจะได้มาจากความต้องการของแรงงานอย่างแท้จริงก็ตาม แต่เป็นแผนการของระวีที่จะใช้แรงงานเหล่านี้เป็นเครื่องมือเพื่อจัดการคู่อริของตนคืออานนท์นั่นเอง

นอกเหนือจากประเด็นเรื่องแรงงานแล้ว สิ่งที่เห็นได้อีกประการหนึ่งในวัฒนธรรมองค์กรทางธุรกิจในสมัยนั้นที่ปรากฏในวรรณกรรมคือ บทบาทของสตรี เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้ว จะพบว่า มีอยู่บางตอนที่ผู้หญิงได้แสดงทรรศนะของตนออกมาดังนี้คือ

“... การเกิดมาเป็นลูกผู้หญิงของครอบครัวคนจีนที่มีชีวิตอยู่ในสังคมไทยนั้น เป็นเรื่อง ที่ค่อนข้างจะลำบากลำบาก และการเป็นผู้หญิงนักรักทำงานอย่างที่เป็นอยู่นี้ยิ่งยากขึ้นไปอีกหลายเท่า เพราะนอกจากเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะไม่ค่อยเชื่อในความรู้ความสามารถแล้ว บ่อยครั้งที่ตัวเองจะกลายเป็นคนนอกหรือส่วนเกินของที่ทำงาน งานสังคม หรือที่ประชุมทั่วไป ... สังคมไทยยังคงมองผู้หญิงเป็นชนชั้นสองที่มีสิทธิ์มีเสียงในขอบเขตจำกัด มีความรับผิดชอบงานในระดับล่าง และเมื่อใดก็ตามที่ผู้ชายเปิดปากพูด ผู้หญิงก็จะเป็นฝ่ายนิ่งฟังโดยไม่มีปากมีเสียง แต่หากมีผู้หญิงสักคนลุกขึ้นมาโต้แย้งก็จะถูกหาว่า ยายคนนี้ซ่าหรืออยากดัง โดยไม่ใส่ใจในเหตุผลที่ยกมาอ้างอิง” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 262)

จากทรรศนะดังกล่าวของนางพะงาซึ่งเป็น “ลูกผู้หญิง” ในครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีน และอยู่ในวัฒนธรรมองค์กรธุรกิจแบบอนุรักษนิยมนั้น ก็เป็นผลมาจากการที่นางพะงาถูกปฏิบัติ ในการเข้าทำงานเหมือนพนักงานระดับปฏิบัติการทั่วไป คือสอบสัมภาษณ์เพื่อพิสูจน์ความสามารถ จากหมู่ญาติพี่น้องที่เป็นพวกผู้ชายและ “ปีศาจพันดา” ในขณะที่หากพิจารณาพี่น้องของนางพะงา ที่เป็นผู้ชายนั้น จะพบว่า ไม่ว่าจะเป็แอนดี้ เทียน หรือรัฐ ล้วนได้เข้าทำงานในบริษัทเครือ ญาติได้ทันที โดยที่ไม่มีการทดสอบแต่อย่างใด (ยกเว้นกรณีของนุชเท่านั้นที่ได้เข้าทำงานทันที เพราะถูกเหลียงบังคับ) เพราะฉะนั้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติ ของคนในตระกูลที่ยังมองผู้หญิงมีความสามารถ “น้อยกว่า” ผู้ชาย และสะท้อนถึงการจำกัดที่ทาง ให้แก่ผู้หญิงของคนในตระกูลด้วยนั่นเอง

เมื่อพูดถึงการ “จัดที่ทาง” ให้แก่ผู้หญิงของคนในตระกูล และหมายรวมไปถึงคนในสังคม ด้วยนั้น อาชีพของผู้หญิงก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สามารถพบได้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยตัวละคร ที่จะนำมาวิเคราะห์คือ นุช บุตรสาวของเหลียงและนางเนียน ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงนุชไว้ว่า

“... และอาณชุกีแอบไปสอบเอนทรานซ์โดยไม่บอกใคร ... ปู่มารู้เอาเมื่อลูกสาวเอนชุกีติดคณะบัญชีธรรมศาสตร์แล้ว ตอนแรกปู่จะไม่ยอมให้ไปลงทะเลเบียน แต่ลุงแอนตี้เป็นคนไกลเกลี้ยเรื่องลงสำเร็จ โดยให้อาณชุกรับงานบัญชีของบริษัทมาทำหลังเลิกเรียน

พ่อเล่าว่า อาณชุกีเป็นดาวมหาวิทยาลัย เคยเป็นคนเชิญตราธรรมจักรในงานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ และมีหนังสือพิมพ์มาถ่ายรูปเป็นแบบปกหลายฉบับ มีหนุ่ม ๆ เปลี่ยนหน้ามาติดพันชนิดที่หัวกระไดไม่แห้ง จนปู่เองชักจะขวางลูกสาวอยู่บ่อยๆ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 46)

หากตั้งคำถามว่าทำไมนางสาวนุชถึงเลือกที่เรียนวิชาชีพทางการบัญชี ประเด็นนี้สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ได้ส่วนหนึ่งว่า เนื่องจากในช่วงเวลาที่นางสาวนุชเข้ามหาวิทยาลัยคือ ประมาณปี 2510-2516 (ต้องเกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เนื่องจากการประท้วง “ดาวมหาวิทยาลัย” ทั้งของจุฬาฯ และธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ “ยุคสายลมแสงแดด”⁸ นั้น ได้สิ้นสุดลงหลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว) เป็นช่วงที่อาชีพใน “ออฟฟิศ” อย่างนักการบัญชี เลขานุการ และพนักงานธนาคารกำลังได้รับความนิยมในหมู่นสตรีในขณะนั้น เนื่องจากอาชีพดังกล่าวเป็น “กลไก” อย่างหนึ่งและสำคัญในระบบธุรกิจที่ขยายตัว ทั้งทางด้านปริมาณและความซับซ้อนขององค์กรเป็นอย่างมากในสมัยพัฒนา (ปิยะพร จันวัน, 2547, น. 49) ตลอดจนการ “จัดที่ทาง” ให้แก่ผู้หญิงให้มาทำงานในอาชีพดังกล่าวก็สะท้อนถึง “ความคาดหวัง” ของสังคมที่ประสงค์ให้สตรีทำงานที่ใช้ลักษณะเด่นของสตรีคือ “ความละเอียดรอบคอบ” และ “ความสุ่มเสี่ยงมีเกียรติภาพ” มาทำงานในอาชีพข้างต้น ซึ่งก็สอดคล้องไปได้อย่างดี (ปิยะพร จันวัน, 2547, น. 26-27)

⁸ ยุคสายลมแสงแดด เป็นชื่อที่ใช้เรียกปรากฏการณ์ของนักศึกษาในช่วงการปกครองสมัยจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอมที่มีกึ่งจะนิยมในเรื่องความรักของหนุ่มสาวหรือความรักต่อสถาบันการศึกษาผ่านระบบไฮดรัส หรือกิจกรรมระหว่างสถาบันต่างๆ โดยกิจกรรมที่สะท้อนความเป็นยุคสายลมแสงแดดมากที่สุดคืองานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ ที่นับหนึ่งมุ่งสร้างให้นักศึกษาหันมาสนใจกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัย เช่น สแตนดี้เชียร์ เชียร์ลีดเดอร์ การประกวดดาวมหาวิทยาลัย การเดินพาเหรด งานลีลาศ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้นนับเป็นอุปสรรคต่อการเมืองอย่างหนึ่งของรัฐบาลสฤษดิ์-ถนอมเพื่อใช้หันเหหรือเบี่ยงความสนใจทางการเมืองมาเป็นเรื่องวัตถุ ศักดิ์ศรี และทุนนิยมแทน (โปรดดูรายละเอียดได้ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2548, น. 93-99)

4.4 “ยูเนียน ชาร์เตอร์”: เงาสะท้อนของการประกอบธุรกิจแชร์ในปลายทศวรรษที่ 2520

ในตอนท้ายของวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้พูดถึงการประกอบธุรกิจของหลานชายคือชาวยุชชี่ โดยตัวชาวยุชชี่นั้นได้เปิดบริษัทแข่งขันกับคนในตระกูลด้วยตัวเอง เขาใช้ชื่อว่า “ยูเนียน ชาร์เตอร์ และ คอมมอดิตี” ประกอบกิจการในลักษณะสถาบันทางการเงินประเภทบริษัทเงินทุน โดยการทำธุรกรรมที่สำคัญ 2 ประการคือ การเป็นแหล่งระดมเงินออมโดยการให้ดอกเบี้ยที่สูงกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไปในขณะนั้น และการดำเนินการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าหรือที่เรียกว่า “commodity” ตามชื่อบริษัทที่ปรากฏ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินธุรกิจของ “ยูเนียน ชาร์เตอร์ และคอมมอดิตี” นั้นมีสภาพที่ต่างไปจากสถาบันการเงินปกติ ดังคำบรรยายตอนหนึ่งในวรรณกรรมว่า

“... มีหลายคนลงความเห็นว่าเป็นยุคสมัยที่เหมือนกับตื่นทองในอเมริกา เพราะ “ยูเนียน ชาร์เตอร์ และคอมมอดิตี” นั้นทำให้ผู้คนบ้าคลั่งไปทั้งเมือง ถึงขนาดที่บางคนขายที่ขายบ้านเอาเงินมาลง แม้จะดูเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อ แต่พี่ชาวยุชชี่ก็สามารถจ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าธนาคารให้ลูกค้าได้อย่างไม่ฉ้อฉล ชนิดที่มองเห็นกำไรกำไรกันจะๆ ตา และได้เงินต้นคืนในเวลาอันสั้น ... ยิ่ง “ยูเนียน ชาร์เตอร์ และคอมมอดิตี” ให้ผลตอบแทนที่สูงและรวดเร็วเพียงใด ก็ยิ่งระดมเงินทุนเข้ามาได้มากมายมหาศาลขึ้นเพียงนั้น ... แม้จะไม่มีใครสามารถยืนยันตัวเลขสุดท้ายของจำนวนเงินที่ “ยูเนียน ชาร์เตอร์” มีอยู่ในมือได้ แต่ก็เชื่อกันว่าคงไม่ต่ำกว่าห้าพันล้านบาท ซึ่งเงินจำนวนขนาดนี้ในยุคที่เศรษฐกิจซบเซาจัดได้ว่าไม่ใช่ข้อย่อยเลย และฉันเคยได้ยินอาณชอุยคุยกับอาตอว่าเงินที่อยู่ในมือของพี่ชาวยุชชี่นั้นทำเอาเศรษฐกิจปั่นป่วน เพราะจู่ๆ เงินสดเป็นจำนวนมากก็หายไปจากตลาด ก่อให้เกิดสภาพเงินฝืดขึ้นโดยทั่วไป และสร้างความวุ่นวายแก่ระบบการเงินของประเทศ” (ประภัสสร เสวิกุล, 2551, น. 273-274)

เมื่อพิจารณาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมแล้ว มองย้อนกลับมาในบริบททางประวัติศาสตร์จะพบว่า ในห้วงเวลานั้น (ประมาณปี 2526-2528) เป็นช่วงที่ธุรกิจแชร์เติบโตถึงขีดสุด⁹ เนื่องจากภาพรวมของเศรษฐกิจไทยในยุคนั้นอยู่ในภาวะชะลอตัว ทำให้ผู้คนหันมาลงทุน

⁹ เมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏดังกล่าวแล้วมองย้อนกลับมาถึงบริบททางสังคมในช่วงเวลาประมาณปี 2526-2528 อาจกล่าวได้ว่านับเป็นช่วงเวลาที่สถาบันทางการเงินนอกระบบอย่าง “แชร์” กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น โดยแชร์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในขณะนั้นคือ “แชร์หม้อย” (ชื่อจริงคือ นางชม้อย ทิพย์โส) ที่พัฒนามาจากแชร์น้ำมัน โดยผู้ลงทุนในแชร์นี้จะได้รับดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมากคือ 6.25% ต่อเดือน หรือประมาณ 75% ต่อปี ประกอบกับนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล พล.อ.เปรมที่ประกาศลดค่าเงินบาทในปี 2527 ดังนั้นด้วยผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ยที่สูงมากในตลาดการเงินของแชร์หม้อยจึงเป็นแรงจูงใจที่พาคณะเงินลงทุนเพื่อหวังผลดอกเบี้ยนั่นเอง (สนธิ ลิ้มทองกุล และ อภิชาติ ชอบชื่นชม, 2528, น. 32-80)

กับสถาบันการเงินที่อยู่นอกเหนือจากตลาดหลักทรัพย์และธนาคารพาณิชย์ซึ่งให้ผลตอบแทนต่ำ
แชร์ที่สำคัญในยุคนั้นและมีชื่อเสียงมากที่สุดคือ “แชร์ชม้อย” ของชม้อย ทิพย์โส อดีตพนักงาน
การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย แต่แชร์ที่น่าจะเป็น “ต้นเค้า” ให้กับผู้ประพันธ์ในเรื่องคือ “แชร์
ชาร์เตอร์” ของเอกยุทธ อัญชันบุตรซึ่งมีชื่อเรียกอย่างเต็มว่า “แชร์ชาร์เตอร์ แอนด์ คอมมอดิตี”
จุดเริ่มต้นของแชร์ชาร์เตอร์นี้มาจากการที่เอกยุทธได้ยืมเงินจากแชร์ชม้อยเป็นจำนวนประมาณ
10,000,000 บาท เพื่อเป็นทุนประเดิมในการประกอบกิจการแชร์ โดยแชร์นี้จะให้ดอกเบี่ยสูง
กว่าแชร์ชม้อยคือ ให้ดอกเบี่ยร้อยละ 9 ต่อเดือน (สนธิ ลิ้มทองกุล และเอกยุทธ อัญชันบุตร,
2528, น. 45-62) ดังนั้นจึงมีคนนำเงินมาลงทุนในแชร์นี้มากพอๆ กับแชร์ชม้อย นอกจากนั้น
เอกยุทธยังเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับแชร์ของตนโดยการเปิดบริษัทบังหน้า ใช้ชื่อว่า “บริษัท
ชาร์เตอร์อินเวสเมนต์ จำกัด” นอกจากเรื่องชื่อของแชร์แล้ว หากมาพิจารณาอายุของเอกยุทธ
ในขณะนั้น (ปี 2528) คือ 29 ปี ในขณะที่ชาวยุชชียกน่าจะมียุชรุ่นราวคราวเดียวกัน เพราะเป็น
รุ่นที่สามของตระกูลสีฟ้าพาณิชย์ ดังนั้นจากความคล้ายคลึงกันสองประการนี้จึงทำให้แชร์ยูเนี่ยน
ชาร์เตอร์ แอนด์คอมมอดิตีที่ปรากฏในวรรณกรรมน่าจะเป็นภาพตัวแทนของแชร์ชาร์เตอร์ของ
นายเอกยุทธนั่นเอง

หากพิจารณาเรื่องราวในวรรณกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ สามารถ
อนุมานถึงอารมณ์ของคนในสังคมขณะนั้นที่เห็นว่า “เงิน” มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคม
อันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศที่เน้นนโยบายทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ตลอดจนภาวะ
“ความรวย” นับเป็นค่านิยมที่คนไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเหตุผลด้านการ
ยอมรับของสังคม และอิทธิพลของ “บริโภคนิยม” ตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุน
นิยมเสรี ดังเช่นกรณีของตระกูลสีฟ้าพาณิชย์ในเรื่องที่แม้ว่าต้นตระกูลอย่างนายเหลียงจะเป็น
“ลูกจีน” ที่เข้ามาแบบ “เสือผีนหมอนใบ” แต่ก็เป็นที่ยอมรับในแวดวงสังคมการเมืองในภายหลัง
ด้วยปัจจัยส่วนหนึ่งคือ “ความมั่งมี” ของตระกูลนั่นเอง

และเมื่อมามองชีวิตของชาวยุชชัย ก็จะได้เห็นได้ว่าเป็นรุ่นที่สามหรือรุ่นหลานของตระกูล
สีฟ้าพาณิชย์ซึ่งเป็นรุ่นที่เติบโตมาในช่วงเวลาที่ครอบครัวมีพร้อมทุกอย่างแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้
สามารถอนุมานมุมมองของชาวยุชชัยที่มีต่อ “คุณค่าของเงิน” ว่า ชาวยุชชัยเองมองเงินเป็นเครื่อง
บ้ำเราความสุขและเป็นเครื่องมือสร้าง “ภาพลักษณ์” ให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมขณะนั้น
และเพื่อเอาชนะญาติพี่น้องของตนเองอยู่ในที่ด้วย ซึ่งต่างจากเหลียงที่มองเงินเป็นเครื่องสร้าง
ฐานะของตนเองมาอย่างยากลำบาก เพราะฉะนั้นจะพบได้บ่อยๆ ในวรรณกรรมที่นายเหลียง
มักจะถือเหรียญบาทในสมัยรัชกาลที่ 6 อันสะท้อนให้เห็นถึงการที่เหลียงให้ความสำคัญกับ
“คุณค่าของเงิน” มากกว่าชาวยุชชัยนั่นเอง

5. บทสรุป

วรรณกรรมเรื่อง “ลอลลายมังกร” ซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่มีชื่อเสียงของประภัสสร เสวิกุล นั้น นอกเหนือจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านตามลักษณะหน้าที่โดยทั่วไปของงานวรรณกรรมแล้ว ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาวรรณกรรมเรื่องนี้ในทางประวัติศาสตร์แล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า “ลอลลายมังกร” ได้บันทึกประวัติศาสตร์ธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีนโดยนำเสนอผ่านการดำเนินธุรกิจของตระกูลสีอพาณิชย์ที่มีเหลียง สีอพาณิชย์ เป็นผู้นำทางธุรกิจในเครือธุรกิจโกศลพร้อมๆ กับการเป็นผู้นำครอบครัวไปในเวลาเดียวกันด้วย

เมื่อพิจารณาตัวบทของวรรณกรรมตลอดเรื่องโดยใช้กรอบการมองประวัติศาสตร์ธุรกิจแล้ว สามารถสรุปออกมาได้เป็น 5 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประเด็นแรกคือ ตัวผู้ประกอบการ (entrepreneur) หากวิเคราะห์พฤติกรรมส่วนตัวและทางด้านธุรกิจของเหลียงในวรรณกรรมแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ลักษณะความเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ของเหลียงนั้น ถูกประกอบสร้างที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากนักธุรกิจชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีนามอุโฆษ 2 คนคือ นายชิน โสภณพนิช ผู้ขยายกิจการของธนาคารกรุงเทพจนกลายเป็นธนาคารชั้นนำของประเทศ และของภูมิภาคในช่วงทศวรรษที่ 2520 และนายเทียม โชควัฒนา ผู้ก่อตั้งสหพัฒนพิบูลที่ประกอบธุรกิจทางด้านสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นบริษัทขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทยมาจนถึงปัจจุบัน ประเด็นที่สองคือ ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมือง เมื่อพิจารณาประเด็นดังกล่าวในวรรณกรรมจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ธุรกิจของตระกูลสีอพาณิชย์ได้เข้าไปแอบอิงกับนักการเมืองหรือนายทหารที่มีอำนาจในแต่ละช่วงเวลา นั่นคือการที่นายเหลียงเข้าร่วมสนับสนุนทางการเงินให้แก่กลุ่มชอຍราชครูและพรรคประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา ภาพที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้สามารถอนุมานถึงรูปแบบเฉพาะตัวของการประกอบธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีนในยุคบุกเบิกองค์กรได้ทางหนึ่ง ประเด็นที่สามคือ การเติบโตทางธุรกิจกลุ่มตระกูลในสมัยพัฒนาที่จะพบว่า ธุรกิจของตระกูลสีอพาณิชย์มีรูปแบบของ “ธุรกิจครอบครัว” นั่นคือ เน้นการให้สมาชิกในตระกูลสีอพาณิชย์เข้าไปมีบทบาททุกองคาพยพของธุรกิจในเครือ ตลอดจนลักษณะการขยายธุรกิจของเครือธุรกิจโกศลจะเป็นไปในแนวราบหรือแนวนอน (horizontal) นั่นคือ ธุรกิจหลักแต่เดิมตั้งแต่สมัยแรกก่อตั้งธุรกิจคือ “ธุรกิจการทอ” และต่อมาได้ขยายธุรกิจไปยังเสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยการก่อตั้ง “ธุรกิจ อะ-ลา-โมด” ในขณะเดียวกันก็ได้ขยายธุรกิจไปยังภาคสถาบันทางการเงินอีกด้วย นั่นคือ การจัดตั้งธุรกิจหลักทรัพย์ซึ่งใช้เป็นแหล่งระดมเงินออมของลูกค้ำเพื่อเป็นฐานในการขยายกิจการของบริษัทต่างๆ ในเครือรวมไปถึงการขยายธุรกิจออกไปทางด้านสินค้าอุปโภคบริโภคในนาม “สหธุรกิจ” อีกด้วย ประเด็นที่สี่คือ ลักษณะสังคมในองค์กรในเครือธุรกิจโกศล หากพิจารณาเนื้อหาในวรรณกรรมจะพบประเด็น 2 เรื่องที่น่าสนใจและสังเกตเห็นได้ชัดคือ ประเด็นเรื่องเพศสภาพและเรื่องแรงงาน

สัมพันธ์ เมื่อมองในภาพรวมแล้ว ประเด็นทั้งคู่นี้มีจุดร่วมที่น่าสนใจคือ สถานภาพของพนักงาน บางกลุ่มมีความไม่เท่าเทียมกันในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นกรณีสถานภาพของสตรีและการรักษา สิทธิประโยชน์ของแรงงานที่มีลักษณะการกดขี่ขูดรีดอยู่กลายๆ และประเด็นสุดท้ายคือ กรณี การประกอบธุรกิจแชร์และคอมมอดิตี้อิงของชาวจีน ประเด็นนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าอาจได้ต้นเค้า มาจากกรณีแชร์ชาร์เตอร์ของนายเอกยุทธ อัญชันบุตร ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 โดยพิจารณา จากอายุของเจ้าของแชร์และชื่อบริษัทที่มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณากรณีเรื่อง “ลอลลายมังกร” ในภาพที่ใหญ่ขึ้นนั้นคือ ถ้า มองในฐานะที่เป็น “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ชิ้นหนึ่งแล้ว จะพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อน ภาพหรือชี้ให้เห็นภาพของ “ความสำเร็จ” ทางธุรกิจของคนไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา กล่าวคือตระกูลสื่อพาณิชย์ภายใต้การนำของนายเหลียง กลายเป็น “ครอบครัวลูกจีน” ที่ได้รับการยอมรับจากรัฐไทยผ่านการเป็นเจ้าของหรือผู้นำธุรกิจในเครือธุรกิจโกศลซึ่งมีขนาด เป็นหลักร้อยล้านหรือพันล้านบาทตามห้วงเวลาที่ปรากฏในเรื่อง และหากเปรียบเทียบความสำคัญ ของวรรณกรรมเรื่องนี้ในเชิงกาลเวลาจะเห็นได้ชัดว่า “ลูกจีน” หรือต่อมาคือ “คนไทยเชื้อสายจีน” นี้ถูกมองในทัศนคติที่ดีมากขึ้นจากสังคม นั่นคือ ประเด็นเรื่องการก่อสร้างตัวของนายเหลียง กิติ หรือการยึดหลักคุณธรรมประกอบธุรกิจที่ดี ได้กลายเป็นหลักยึดที่คนในสังคมชื่นชมและ ยอมรับว่าเป็นเคล็ดลับของความสำเร็จทางธุรกิจของนายเหลียงซึ่งเป็นภาพแทนที่หมายรวมถึง คนไทยเชื้อสายจีนตามตระกูล (แซ่) ต่างๆ ในช่วงทศวรรษที่ 2530 อันเป็นช่วงที่วรรณกรรม เรื่องนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงจากยุคก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็น ยุคชาตินิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ชาวจีนในไทยถูกอธิบายให้ เป็นผู้ขูดรีดในระบบเศรษฐกิจไทย หรือต่อมาในช่วงสงครามเย็นที่ชาวจีนในไทยจะถูกอธิบายภาพ ให้เป็นผู้ที่ไม่น่าไว้วางใจ เนื่องจากถูกรัฐไทยสงสัยว่า “ลูกจีน” เหล่านี้อาจจะยังมีความสัมพันธ์ กับชาวจีนในแผ่นดินใหญ่ (จีนแดง) ซึ่งถือเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2556, น. 142-145)

เอกสารอ้างอิง/References

- เกษียร เตชะพีระ. (2537). *ตลอดดลยมังกร: รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม*. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.
- จิราภรณ์ สงวนพวก. (2538). *การเคลื่อนไหวกรรมกรหญิงในโรงงานทอผ้า พ.ศ. 2504-2519*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติรี เพ็ญศรี. (2539). *วาทกรรมการพัฒนาชาติไทย: พ.ศ. 2504-2539*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทักษ์ เจริญเกียรติ. (2556). เราใช่เขา? ภาพเสนอของคนจีนในวรรณกรรมไทยศตวรรษที่ 20. *อ่าน*, 5(1), 122-153.
- ธนาคารกรุงเทพ. (2537). *50 ปีวิหลวง*. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประภัสสร เสวิกุล. (2551). *ตลอดดลยมังกร (พิมพ์ครั้งที่ 19)*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คออนไลน์.
- ปิยะพร จันวัน. (2547). *ทัศนะของผู้หญิงทำงานในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. (2540). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: Silkworms Books.
- พรรณี บัวเล็ก. (2528). *การเติบโตและพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรัตน์ แสงทองคำ. (2548). *The Fall of Thai Banking: กรณีศึกษาฉบับคลาสสิก*. กรุงเทพฯ: Manager Classics.
- วิลลา วิลัยทอง. (2552) *กำเนิดอาชีพนักโฆษณาไทย ระหว่างทศวรรษ 2490-2510*. *ศิลปวัฒนธรรม*, 30(352), 122-137.
- ศศิธร โอเจริญ. (2549). *บทบาททางการเมืองของกลุ่มทหารในสมัยรัฐบาลพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง พ.ศ. 2523-2531*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธิ ลิ้มทองกุล และเอกยุทธ อัญชันบุตร. (2528). ดินที่ถูกปั้นให้เป็นดาว แล้วก็กลายเป็นธุลี. *ผู้จัดการ*, 3(22), 45-62.
- สนธิ ลิ้มทองกุล และอภิชาติ ชอบชื่นชม. (2528). ชม้อย ทิพย์โส วีรสตรีหรือชาตानกันแน่. *ผู้จัดการ*, 3(25), 32-80.
- สมใจ วิริยะบัณฑิตกุล. (2533). *สหพัฒน์ฯ โตแล้วแตก แตกแล้วโต*. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.

- สินีนานู เวชแพทย. (2539). แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร จันทิมาธร. (2537). ชนราชันย์ ชิน ไสภณพนิช. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเทียม โชควัฒนา. (2534). ม.ป.ท.: โรงพิมพ์ประสานศิลป์.
- Gras, N. S. B. (2013). Business History. In Walter A Friedman & Geoffrey Jones (Eds.), *Business History* (pp.3-16). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Larson, Henrietta M. (2013). Business History: Retrospect and Prospect. In Walter A Friedman & Geoffrey Jones (Eds.), *Business History* (pp.17-43). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Susanto, A. B., & Susanto, P. (2013). *The Dragon Network: Inside Stories of the Most Successful Chinese Family Businesses*. Singapore: Wiley.
- Yen, Ching-hwang. (2014). *Ethnic Chinese Business in Asia: History, Culture and Business Enterprise*. [Hackensack], NJ: World Scientific.